

# ऋग्वेद

मण्डल २, अनुवाक २, सूक्त १२ ।

अष्टक २, अध्याय ६, वर्ग ७ - ९ ।

अनुवाद कर्ता: सञ्जय मोहन मित्तल

## Rigveda

**Maṇḍala 2, Anuvaaka 2, Sookta 12.**

**Aṣṭaka 2, Adhyaaya 6, Varga 7 - 9.**

**Translated by: Sañjay Mohan Mittal**

There are two independent systems in place for classifying the 10522 Mantras from the Ṛigveda.

The first system has the Mantras broadly classified in Maṇḍalas. Each Maṇḍala has Anuvaakas which are further divided into Sooktas. However it is noteworthy that the Sooktas are numbered independently within a Maṇḍala and their numbering do not reset at the switchover of Anuvaakas. Due to this, many scholars consider Anuvaaka to be redundant and do not use them in their translations. There are a total of 10 Maṇḍalas, 85 Anuvaakas and 1028 Sooktas in the Ṛigveda. The sizes of the Maṇḍalas vary considerably between 429 Mantras to 1976 Mantras. The sizes of the Sooktas vary from 1 Mantra to 58 Mantras.

The second system tries to evenly distribute the Mantras between 8 Aṣṭakas which are further divided into 8 Adhyaayas each. These 64 Adhyaayas are further subdivided into 2024 Vargas. The normal size of a Varga is five Mantras, however, it varies from one to twelve Mantras with either extremes being rare.

Even though the second system does not have the Sookta classification, it honors the sanctity of a Sookta. One Sookta belongs to only one Aṣṭaka and one Adhyaaya. The Mantras from a Sookta may be further grouped into multiple Vargas. The Vargas however, do not mix Mantras from different Sooktas.

Nowadays, Maṇḍala / Anuvaaka / Sookta classification is more popular and has been used in this translation as well. However, the Aṣṭaka / Adhyaaya / Varga is mentioned in the page header for reference, if needed.

सारांश

इस सूक्त में “स जनास इन्द्रः” की पुनरुक्ति है। इसका तात्पर्य है कि “हे विद्वान् जनो! उन ईश्वर को जानो”। ईश्वर ही सृष्टि का निमित्त कारण और संचालन करने वाले हैं। ईश्वर ही ग्रह नक्षत्रों और प्राकृतिक बलों को व्यवस्थित करने वाले हैं। सबके पूजनीय न्यायकारी ईश्वर, नास्तिकों के विनाशक और धर्म का पालन करने वालों के सहायक हैं। ईश्वर को ब्रह्मचर्य का पालन कर पाया जा सकता है। सभी उत्तम आचरण वाले बन ईश्वर को पायें।

सातवे वर्ग का आरम्भ होता है।

प्रथम मन्त्र में ईश्वर के बल को ही सृष्टि का निमित्त कारण और संचालन करने वाला बताया गया है।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यो जा॒त ए॒व प्र॒थ॒मो मन॑स्वान् दे॒वो दे॒वान् क्र॑तुना प॒र्यभू॑षत् ।

यस्य॑ शु॒ष्माद्रो॑दसी॒ अभ्य॑सेतां नृ॒म्णस्य॑ म॒ह्ना स ज॑नास॒ इन्द्रः॑ ॥१॥

ऋग् २:२:१२:१, अथर्व २०:४:३४:१

यः । जा॒तः । ए॒व । प्र॒थ॒मः । मन॑स्वान् । दे॒वः । दे॒वान् । क्र॑तुना । प॒रिऽअभू॑षत् ॥

यस्य॑ । शु॒ष्मात् । रो॑दसी॒ इति॑ । अभ्य॑सेताम् । नृ॒म्णस्य॑ । म॒ह्ना । सः । ज॑नासः । इन्द्रः॑ ॥१॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जो (देवः) देव सृष्टि की रचना से (प्रथमः) पहले से विद्यमान है; जिसके तेज से (एव) ही (मनस्वान्) सब ज्ञान विज्ञान (जातः) उत्पन्न हुआ; जिसने अपनी (क्रतुना) शक्ति से इस जगत को (परि) सभी ओर से (देवान्) चमकते हुए ग्रह नक्षत्र आदि से (अभूषत्) अलंकृत किया; (यस्य) जिसके (शुष्मात्) बल के कारण (रोदसी) सभी ग्रह नक्षत्र आदि सृष्टि के आरम्भ से ही (अभ्यसेताम्) व्यवस्था पूर्वक अपने अपने पथों पर चल रहे हैं; अपने (नृम्णस्य) ऐश्वर्य की (मह्ना) महानता के कारण (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं।

दूसरे मन्त्र में ईश्वर को ग्रह नक्षत्रों और प्राकृतिक बलों को व्यवस्थित करने वाला बताया गया है।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः पृ॒थि॒वीं व्य॑थ॒माना॒मदृ॑हद् यः पर्व॑तान् प्रकु॒पिताँ॑ अर॒म्णात् ।

यो अ॒न्तरि॑क्षं वि॒ममे॑ वरी॒यो यो द्या॑मस्त॒भ्नात् स ज॑नास॒ इन्द्रः॑ ॥२॥

ऋग् २:२:१२:२, अथर्व २०:४:३४:२

Synopsis

This composition is imploring humanity to be scholars and to know God. God is the manifest cause and the sustainer of the universe. God is the stabilizer of the celestial bodies and natural phenomena. He, the supreme justice, revered by all, is the tormentor of the sinners and the protector of the righteous. God can be realized by following the principles of brahmacharya. May everyone acquire a virtuous disposition and realize God.

Here begins the seventh Varga.

In the first mantra the sage declares God as the manifest cause and the sustainer of the universe.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indraḥ, **vowels** 44, **chhandaḥ** aarṣhee triṣṭup, **svaraḥ** dhaivataḥ.

**1. yo jaata eva prathamo manasvaan devo devaan kratunaa paryabhooṣhat, yasya shuṣhmaadrodasee abhyasetaan nṛimṇasya mahnaa sa janaasa indraḥ.**

Rig 2:2:12:1, Atharva 20:4:34:1

yaḥ jaataḥ eva prathamah manasvaan devaḥ devaan kratunaa pari abhooṣhat,  
yasya shuṣhmaat rodasee abhyasetaam nṛimṇasya mahnaa saḥ janaasaḥ indraḥ.

*(janaasaḥ)* **O Scholars!** *(saḥ)* **That** *(devaḥ)* **divine power,** *(yaḥ)* **who has been** *(prathamah)* **present before the beginning of the creation, from whom** *(jaataḥ)* **emerged** *(manasvaan)* **all knowledge comprising of sciences and philosophies etc., who** *(kratunaa)* **with his powers** *(abhooṣhat)* **has decorated the cosmos with** *(devaan)* **celestial bodies that shine like jewels** *(pari)* **from all directions and** *(yasya)* **whose** *(shuṣhmaat)* **strength causes the** *(rodasee)* **celestial bodies** *(abhyasetaam)* **to maintain their respective orbits without faltering, is also called** *(indraḥ)* **Indra due to the** *(mahnaa)* **grandeur** *(nṛimṇasya)* **of his wealth.**

In the second mantra the sage declares God to be the stabilizer of the celestial bodies and natural phenomena.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indraḥ, **vowels** 44, **chhandaḥ** aarṣhee triṣṭup, **svaraḥ** dhaivataḥ.

**2. yaḥ prithiveem vyathamaanaamadṛinḥhad yaḥ parvataan prakupitaan āramṇaat, yo antarikṣham vimame vareeyo yo dyaamastabhnaat sa janaasa indraḥ.**

Rig 2:2:12:2, Atharva 20:4:34:2

यः । पृथिवीम् । व्यथमानाम् । अदृहत् । यः । पर्वतान् । प्रऽकुपितान् । अरम्णात् ॥

यः । अन्तरिक्षम् । विऽममे । वरीयः । यः । द्याम् । अस्तभ्नात् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥२॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जिसने (व्यथमानाम्) भूकम्प आदि से काँपती (पृथिवीम्) पृथिवी को (अदृहत्) दृढ़ किया; (यः) जिसने (प्रऽकुपितान्) जोर से गरजने वाले (पर्वतान्) मेघों व ज्वालामुखियों को (अरम्णात्) शान्त किया; (यः) जिसने (वरीयः) अत्यन्त विस्तार वाले (अन्तरिक्षम्) अन्तरिक्ष को (विऽममे) माप लिया; (यः) जिसने (द्याम्) सभी ग्रह और नक्षत्रों को (अस्तभ्नात्) थामा; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

तीसरे मन्त्र में पिछले मन्त्र के भाव को आगे बढ़ाया गया है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यो हत्वाऽहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदाजदपथा वलस्य ।

यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक्समत्सु स जनास इन्द्रः ॥३॥

ऋग् २:२:१२:३, अथर्व २०:४:३४:३

यः । हत्वा । अहिम् । अरिणात् । सप्त । सिन्धून् । यः । गाः । उत्ऽआजत् । अपऽधा । वलस्य ॥

यः । अश्मनोः । अन्तः । अग्निम् । जजान । समऽवृक् । समत्ऽसु । सः । जनासः । इन्द्रः ॥३॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जो (अहिम्) बादलों को (हत्वा) छिन्न भिन्न कर अनेक जल धाराओं और नदियों से (सप्त) सात (सिन्धून्) महासागरों को (अरिणात्) परिपूर्ण करते हैं; (यः) जो (गाः) ग्रहों नक्षत्रों को (धा) धारण कर उन्हें (वलस्य) पथभ्रष्ट होने से (अप) रोककर (उत्ऽआजत्) अपनी कक्षा में बने रहने के लिए प्रेरित करते हैं; (यः) जो (अश्मनोः) दो बादलों के (अन्तः) पास आने पर विद्युत तथा दो पत्थरों के टकराने पर (अग्निम्) अग्नि को (जजान) प्रकट करते हैं; जो (समत्ऽसु) जगत् के निर्माण के लिए जो पदार्थों को जोड़ते और (समऽवृक्) अलग अलग करते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

चौथे मन्त्र में ईश्वर के न्यायकारी स्वरूप का वर्णन है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाऽकः ।

श्वघ्नीव यो जिगीवाँ लक्षमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥४॥

ऋग् २:२:१२:४, अथर्व २०:४:३४:४

## Rigveda - Maṇḍala 2 Anuvaaka 2 Sookta 12; Aṣṭaka 2 Adhyaaya 6 Varga 7 - 9

yaḥ pṛithiveem vyathamaanaam adṛinhat yaḥ parvataan prakupitaan aramṇaat,  
yaḥ antarikṣham vimame vareeyah yaḥ dyaam astabhnaat saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** (yaḥ) **Who** (adṛinhat) **stabilizes** (pṛithiveem) **the earth** (vyathamaanaam) **which is tormented by earthquakes and other disturbances;** (yaḥ) **who** (aramṇaat) **quietens** (pra-kupitaan) **the roaring and erupting** (parvataan) **clouds and volcanoes;** (yaḥ) **who** (vimame) **encompasses** (vareeyah) **the vast** (antarikṣham) **space between the celestial bodies; and** (yaḥ) **who** (astabhnaat) **steadies** (dyaam) **the celestial bodies; (saḥ) he is also called** (indrah) **Indra.**

In the third mantra the sage extends the idea from the last mantra.

ṛiṣhiḥ gṛitsamadaḥ, devataa indrah, vowels 44, chhandah aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

**3. yo hatvaa'himariṇaat sapta sindhoon yo gaa udaajadapadhaa valasya,  
yo ashmanorantaragniṅ jajaana samvṛiksamatsu sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:3, Atharva 20:4:34:3

yaḥ hatvaa ahim ariṇaat sapta sindhoon yaḥ gaah udaajat apadhaa valasya,  
yaḥ ashmanoḥ antaḥ agnim jajaana samvṛik samatsu saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** (yaḥ) **Who** (hatvaa) **breaks** (ahim) **the clouds causing rains that create numerous streams** (ariṇaat) **leading into the** (sapta) **seven** (sindhoon) **oceans;** (yaḥ) **who** (dhaa) **holds** (gaah) **the celestial bodies in their** (udaajat) **orbits and** (apa) **prevents them from** (valasya) **deviating from their paths;** (yaḥ) **who** (jajaana) **creates** (agnim) **fire or electric discharge when** (ashmanoḥ) **two stones collide or clouds** (antaḥ) **come close; who controls the making and** (samvṛik) **breaking of elements** (samatsu) **in the cosmic dynamics; (saḥ) he is also called** (indrah) **Indra.**

In the fourth mantra the sage describes the just nature of God.

ṛiṣhiḥ gṛitsamadaḥ, devataa indrah, vowels 44, chhandah aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

**4. yenemaa vishvaa chyavanaa kṛitaani yo daasam varṇamadharan  
guhaa'kah,  
shvaghneeva yo jigeevaan lakṣhamaadadaryah puṣṭaani sa janaasa  
indrah.**

Rig 2:2:12:4, Atharva 20:4:34:4

येन'। इमा'। विश्वा'। च्यव'ना । कृतानि'। यः । दासम्'। वर्णम्'। अधरम्'। गुहा'। अकुरित्यकः ॥

श्वघ्नीऽइव । यः । जिगीवान् । लक्षम् । आदत् । अर्यः । पुष्टानि । सः । जनासः । इन्द्रः ॥४॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (येन) जिसने (इमा) इस जगत् में (विश्वा) सब कुछ (च्यवना) गतिवान् व नश्वर (कृतानि) बनाया; (यः) जो (गुहा) हृदय में (दासम्) बुद्धिहीन वृत्तियाँ (वर्णम्) रखने वालों को पशु आदि की (अकः) दुःखदायिनी (अधरम्) निचली योनियों में डालते हैं; (श्वघ्नीऽइव) जैसे शिकारी हिंसक पशुओं को (लक्षम्) निशाना बना (जिगीवान्) विजयी होता है वैसे ही (यः) जो (अर्यः) प्रतिष्ठित व्यक्तियों से (पुष्टानि) उनकी सम्पत्तियाँ (आदत्) छीन लेते हैं यदि वे जमाखोर हो जाएं तो; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

पाँचवे मन्त्र में ईश्वर द्वारा नास्तिकों के धन के विनाश का विधान है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यं स्मा'पृच्छन्ति' कुह' सेति' घोरमुतेमा'हुर्नैषो अस्तीत्ये'नम् ।

सो अर्यः पुष्टीर्विज' इवा मिनाति' श्रदस्मै धत्त' स जनास' इन्द्रः ॥५॥

ऋग् २:२:१२:५, अथर्व २०:४:३४:५

यम् । स्म । पृच्छन्ति' । कुह' । सः । इति' । घोरम् । उत । ईम् । आहुः । न । एषः । अस्ति । इति' । एनम् ॥

सः । अर्यः । पुष्टीः । विजःऽइव । आ । मिनाति । श्रत् । अस्मै । धत्त । सः । जनासः । इन्द्रः ॥५॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यम्) जिसके विषय में कुछ लोग (पृच्छन्ति) (स्म) पूछते आये हैं कि (सः) वह (कुह) कहाँ है? कुछ (इति) यह (आहुः) कहते हैं कि (एनम्) वह (घोरम्) क्रूर है (उत) और कुछ (इति) यह भी कहते हैं कि (एषः) वह (अस्ति) है (ईम्) ही (न) नहीं । ऐसा कहने वाले पाप कर्मों से धन का संग्रह करते हैं (इव) और (सः) वह (अर्यः) ऐश्वर्यवान् ईश्वर उन्हे (विजः) पहचान उनका (पुष्टीः) धन (आ) सर्वथा (मिनाति) नष्ट कर देते हैं । अतः (अस्मै) उसके लिए मन में यह (श्रत्) सत्य (धत्त) धारणा रखो कि (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

सातवा वर्ग समाप्त हुआ । आठवे वर्ग का आरम्भ होता है ।

छठे मन्त्र में ईश्वर को सबका रक्षक और प्रेरणा देने वाला घोषित किया गया है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४३ अक्षराणि । निचृदार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यो रध्रस्य' चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो' नाधमानस्य कीरेः ।

युक्तग्रा'व्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसो'मस्य स जनास' इन्द्रः ॥६॥

ऋग् २:२:१२:६, अथर्व २०:४:३४:६

## Rigveda - Maṇḍala 2 Anuvaaka 2 Sookta 12; Aṣṭaka 2 Adhyaaya 6 Varga 7 - 9

yena imaa vishvaa chyavanaa kṛitaani yaḥ daasam varṇam adharam guhaa akah,  
shvagṇi iva yaḥ jigeevaan lakṣham aadat aryah puṣṭaani saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** (yena) **Who** (kṛitaani) **has made** (vishvaa) **everything in** (imaa) **this entire Universe** (chyavanaa) **movable and destructible;** (yaḥ) **who reincarnates** (varṇam) **the people with** (daasam) **foolish tendencies** (guhaa) **in their hearts** (adharam) **in lowly life of animals etc.** (akah) **for suffering;** (yaḥ) **who** (aadat) **takes away** (puṣṭaani) **the wealths of** (aryah) **prestigious individuals if they become hoarders** (iva) **similar to** (shvagṇi) **a hunter who** (lakṣham) **targets the violent animals and** (jigeevaan) **wins;** (saḥ) **he is also called** (indrah) **Indra.**

In the fifth mantra the sage declares God as the tormentor of the sinners.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 44, **chhandaḥ** aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**5. yan smaa prichchhanti kuha seti ghoramutemaahurnaiṣho asteetyenam,  
so aryah puṣṭeervija ivaa minaati shradasmai dhatta sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:5, Atharva 20:4:34:5

yam sma prichchhanti kuha saḥ iti ghoram uta eem aahuḥ na eṣhaḥ asti iti enam,  
saḥ aryah puṣṭeeḥ vijah iva aa minaati shrat asmai dhatta saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** **Some have** (prichchhanti) (sma) **asked** (yam) **about him that** (kuha) **where is** (saḥ) **he?** **Some** (aahuḥ) **say** (iti) **that** (enam) **he is** (ghoram) **cruel** (uta) **and some others even** (eem) **emphatically say** (iti) **that** (eṣhaḥ) **he** (na) **doesn't** (asti) **exist. Such individuals accumulate wealth via ill-gotten means and** (saḥ) **that** (aryah) **Supreme Lord** (vijah) **clearly segregates them** (iva) **and** (aa) (minaati) **destroys** (puṣṭeeḥ) **their entire wealth. Hence,** (dhatta) **bear this** (shrat) **truth** (asmai) **about him in your hearts that** (saḥ) **he is** (indrah) **Indra.**

Here ends the seventh Varga and the eighth Varga begins.

In the sixth mantra the sage declares God as the protective and inspiring force.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 43, **chhandaḥ** nichṛid aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**6. yo radhrasya choditaa yaḥ kṛishasya yo brahmaṇo naadhamaanasya  
keereḥ,  
yuktagraavṇo yo'vitaa sushiprah sutasomasya sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:6, Atharva 20:4:34:6

यः । रुध्रस्य । चोदिता । यः । कृशस्य । यः । ब्रह्मणः । नाधमानस्य । कीरेः ॥

युक्तऽग्राव्णः । यः । अविता । सुऽशिप्रः । सुतऽसोमस्य । सः । जनासः । इन्द्रः ॥६॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जो (रुध्रस्य) धर्मात्माओं को, (यः) जो (ब्रह्मणः) ज्ञानियों को, (यः) जो (कृशस्य) निर्धनों व दुर्बलों को, जो (नाधमानस्य) धनवानों को (कीरेः) वेदों के शाश्वत ज्ञान के द्वारा (चोदिता) प्रेरणा देते हैं; (यः) जो (सुऽशिप्रः) शीतल जल की धाराओं और (सुतऽसोमस्य) सोम लता आदि पदार्थों के रस से (युक्तऽग्राव्णः) युक्त पर्वतो द्वारा सबकी (अविता) रक्षा करते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

सातवे मन्त्र में ईश्वर को ही जीवात्मा और प्रकृति को अनुशासन में रखने वाला बताया गया है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४३ अक्षराणि । निचृदार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।

यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥७॥ ऋग् २:२:१२:७, अथर्व २०:४:३४:७

यस्य । अश्वासः । प्रदिशि । यस्य । गावः । यस्य । ग्रामाः । यस्य । विश्वे । रथासः ॥

यः । सूर्यम् । यः । उषसम् । जजान । यः । अपाम् । नेता । सः । जनासः । इन्द्रः ॥७॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यस्य) जिसके (प्रदिशि) निर्देशन व प्रेरणा से (अश्वासः) कर्मेन्द्रियाँ कर्म करती हैं; (यस्य) जिसकी प्रेरणा से (गावः) ज्ञानेन्द्रियाँ ज्ञान प्राप्ति की ओर उद्यत होती हैं; (यस्य) जिसकी प्रेरणा से (ग्रामाः) सामान्य क्रियाएं स्वतः सञ्चालित होती हैं; (यस्य) जिसकी प्रेरणा से (विश्वे) समस्त जगत् में (रथासः) जीवात्माओं के शरीर गति करते हैं; (यः) जिसने (सूर्यम्) सूर्य को (जजान) उत्पन्न किया; (यः) जिसने (उषसम्) सूर्योदय आदि चक्रों का विधान किया और (यः) जो सूर्यकिरणों से बादलों को बना भूमण्डल को (अपाम्) जल (नेता) प्राप्त कराते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

आठवे मन्त्र में ऋषि कह रहे हैं कि सभी ईश्वर का अनेको प्रकार से आह्वान कर रहे हैं ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४३ अक्षराणि । निचृदार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।

समानं चिद्रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनास इन्द्रः ॥८॥ ऋग् २:२:१२:८, अथर्व २०:४:३४:८

यम् । क्रन्दसी इति । संयती इति सम्ययती । विह्वयेते इति विह्वयेते । परे । अवे । उभयाः । अमित्राः ॥

समानम् । चित् । रथम् । आतस्थिवांसा । नाना । हवेते इति । सः । जनासः । इन्द्रः ॥८॥



## Rigveda - Maṇḍala 2 Anuvaaka 2 Sookta 12; Aṣṭaka 2 Adhyaaya 6 Varga 7 - 9

yaḥ radhrasya choditaa yaḥ kṛishasya yaḥ brahmaṇaḥ naadhamaanasya keereḥ,  
yukta-graavṇaḥ yaḥ avitaa sushiprah suta-somasya saḥ janaasaḥ indrah.

(jанаasaḥ) **O Scholars! (yaḥ) Who (keereḥ) through Vedic knowledge (choditaa) inspires (radhrasya) the righteous, (brahmaṇaḥ) the scholars, (kṛishasya) the downtrodden and, (naadhamaanasya) the wealthy; (yaḥ) who (avitaa) protects everyone by providing (graavṇaḥ) mountains (yukta) filled with (sushiprah) the streams of fresh water and (suta) the extracts (somasya) of nutritious plants and herbs; (saḥ) he is also called (indrah) Indra.**

In the seventh mantra the sage declares that all living beings and forces of nature are under God's discipline.

**ṛiṣhiḥ** gr̥itsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 43, **chhandaḥ** nichṛid aarṣhee triṣṭup, **svaraḥ** dhaivataḥ.

**7. yasyaashvaasaḥ pradishi yasya gaavo yasya graamaa yasya vishve rathaasaḥ,  
yaḥ sooryaṇ ya uṣhasaṇ jajaana yo apaan netaa sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:7, Atharva 20:4:34:7

yasya ashvaasaḥ pradishi yasya gaavaḥ yasya graamaaḥ yasya vishve rathaasaḥ,  
yaḥ sooryam yaḥ uṣhasam jajaana yaḥ apaam netaa saḥ janaasaḥ indrah.

(jанаasaḥ) **O Scholars! Under (yasya) whose (pradishi) discipline and direction, (vishve) all of (rathaasaḥ) the bodies of the living beings move, the (ashvaasaḥ) faculties for action tend towards actions, (gaavaḥ) the senses seek knowledge and (graamaaḥ) the routine functions happen recurrently; (yaḥ) who (jajaana) created (sooryam) the sun, (uṣhasam) the cycle of sunrise and made (apaam) the water (netaa) available through the clouds; (saḥ) he is also called (indrah) Indra.**

In the eighth mantra the sage declares that everyone is petitioning to God.

**ṛiṣhiḥ** gr̥itsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 43, **chhandaḥ** nichṛid aarṣhee triṣṭup, **svaraḥ** dhaivataḥ.

**8. yaṇ krandasee saṇyatee vihvayete pare'vara ubhayaam amitraaḥ,  
samaanaṇ chidrathamaatasthivaansaa naanaa havete sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:8, Atharva 20:4:34:8

yam krandasee saṇyatee vihvayete pare avare ubhayaam amitraaḥ,  
samaanam chit ratham aatasthi-vaansaa naanaa havete saḥ janaasaḥ indrah.

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यम्) जिसको (सम्ज्यती) नियंत्रित मार्ग पर चलने वाले (क्रन्दसी) एक दूसरे की ओर ललकार कर तीव्र गति से लपकते हुए ग्रह नक्षत्र आदि (विऽह्वयेते) अनेको प्रकार से पुकारते रहते हैं; जिसको (परे) श्रेष्ठ बुद्धि वाले व (अवरे) निम्न बुद्धि वाले और परस्पर लड़ते हुए (उभयाः) दो (अमित्राः) शत्रु भी पुकारते रहते हैं; जिसको (चित्) निश्चय से (समानम्) एक ही (रथम्) रथ में (आतस्थिऽवांसा) साथ-साथ सवार (जैसे पति पत्नि) (नाना) अलग अलग (हवते) पुकारते रहते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

नौवे मन्त्र में ऋषि कह रहे हैं कि ईश्वर की सहायता के बिना विजय नहीं मिलती ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४५ अक्षराणि । भुरिगार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत् स जनास इन्द्रः ॥९॥

ऋग् २:२:१२:९, अथर्व २०:४:३४:९

यस्मात् । न । ऋते । विऽजयन्ते । जनासः । यम् । युध्यमानाः । अवसे । हवन्ते ॥

यः । विश्वस्य । प्रतिमानम् । बभूव । यः । अच्युतच्युत् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥९॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यस्मात्) जिसके (ऋते) बिना (जनासः) विद्वान् (विऽजयन्ते) विजयी (न) नहीं हो सकते; (यम्) जिसको (युध्यमानाः) युद्ध करते वीर (अवसे) अपनी रक्षा के लिए (हवन्ते) पुकारते हैं; (यः) जो (विश्वस्य) पूरे जगत् को (प्रतिमानम्) यथावत् जानने वाले (बभूव) हैं; (यः) जो स्वयं गतिरहित होते हुए भी जगत् में (अच्युतच्युत्) स्थूल से स्थूल वस्तुओं को चलायमान रखते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

दसवे मन्त्र में ईश्वर के न्यायकारी स्वरूप का वर्णन है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४२ अक्षराणि । विराडार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः शश्वतो महोनो दधानानमन्यमानाञ्छर्वा जुधान ।

यः शर्धते नानुददाति शृध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः ॥१०॥

ऋग् २:२:१२:१०, अथर्व २०:४:३४:१०

यः । शश्वतः । महि । एनः । दधानान् । अमन्यमानान् । शर्वा । जुधान ॥

यः । शर्धते । न । अनुददाति । शृध्याम् । यः । दस्योः । हन्ता । सः । जनासः । इन्द्रः ॥१०॥

(janaasaḥ) **O Scholars!** (yam) **Whom** (krandasee) **the celestial body lunging towards each other** (sañyatee) **on their controlled path** (vihvayete) **call upon in different ways; whom both** (pare) **the learned as well as the** (avare) **ignorants worship; whom** (ubhayaah) **two** (amitraah) **enemies fighting with each other individually call upon; whom** (aatasthi) (vaansaa) **the co-passengers (like husband and wife) in** (samaanam) **a** (ratham) **chariot call upon in** (naanaa) **many** (havete) **ways** (chit) **with determination; (saḥ) he is also called** (indrah) **Indra.**

In the ninth mantra the sage advises that victory can't be achieved without God's will.  
**ṛiṣhiḥ** gr̥itsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 45, **chhandah** bhurig aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**9. yasmaanna ṛite vijayante janaaso yañ yudhyamaanaa avase havante,  
yo vishvasya pratimaanam babhoova yo achyutachyut sa janaasa  
indrah.**

Rig 2:2:12:9, Atharva 20:4:34:9

yasmaat na ṛite vijayante janaasaḥ yam yudhyamaanaaḥ avase havante,  
yaḥ vishvasya pratimaanam babhoova yaḥ achyuta-chyut saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** (ṛite) **Without** (yasmaat) **whom** (na) **no** (vijayante) **victory can be achieved by** (janaasaḥ) **anyone; (yam) whom** (yudhyamaanaaḥ) **the warriors engaged in battlefield** (havante) **call upon** (avase) **for their protection; (yaḥ) who** (babhoova) **is** (pratimaanam) **aware of everything in** (vishvasya) **this entire universe; (yaḥ) who himself being motionless keeps** (achyuta) **the largest and heaviest entities** (chyut) **in motion; (saḥ) he is also called** (indrah) **Indra.**

In the tenth mantra the sage dwells upon the just nature of God.

**ṛiṣhiḥ** gr̥itsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 42, **chhandah** viraad aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**10. yaḥ shashvato mahyeno dadhaanaanamanyamaanaañchharvaa  
jaghaana,  
yaḥ shardhate naanudadaati shṛidhyaañ yo dasyorhantaa sa janaasa  
indrah.**

Rig 2:2:12:10, Atharva 20:4:34:10

yaḥ shashvataḥ mahi enaḥ dadhaanaan amanyamaanaan sharvaa jaghaana,  
yaḥ shardhate na anu-dadaati shṛidhyaañ yaḥ dasyoḥ hantaa saḥ janaasaḥ indrah.

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जो (शश्वतः) सदा से (अमन्यमानान्) धर्म में आस्था न रख (महि) बड़े (एनः) पापों को (दधानान्) करने वालों को (शर्वा) वज्र से (जघान) नष्ट कर देते हैं; (यः) जो (शर्धते) असभ्य भाषा या किसी की छवि धुमिल करने के लिए झूठ कहने वालों को अंततः (शृध्याम्) बोलने का (अनुऽददाति) मौका (न) नहीं देते; (यः) जो (दस्योः) डाकू और शोषण करने वालों को (हन्ता) मार डालते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

आठवा वर्ग समाप्त हुआ । नौवे वर्ग का आरम्भ होता है ।

ग्यारहवे मन्त्र में ऋषि कहते हैं कि ईश्वर को ब्रह्मचर्य का पालन कर पाया जा सकता है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४३ अक्षराणि । निचृदार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥११॥

ऋग् २:२:१२:११, अथर्व २०:४:३४:११

यः । शम्बरम् । पर्वतेषु । क्षियन्तम् । चत्वारिंश्याम् । शरदि । अनुऽअविन्दत् ॥

ओजायमानम् । यः । अहिम् । जघान । दानुम् । शयानम् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥११॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! चालीस वर्ष तक (पर्वतेषु) पर्वतों में (क्षियन्तम्) सुख सुविधाओं से दूर (शम्बरम्) ब्रह्मचर्य संस्कार का पालन करने वाले (ओजायमानम्) ओजस्वी ब्रह्मचारियों को (चत्वारिंश्याम्) चालीसवी (शरदि) शरद में (यः) जो प्रभु (अनुऽअविन्दत्) प्राप्त हो जाते हैं; (यः) जो हृदय में (शयानम्) सोए (अहिम्) द्वेष आदि वृत्तियों रूपी (दानुम्) दानव को (जघान) मार गिराने में हमारी सहायता करते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

बारहवे मन्त्र में ईश्वर को वातावरण के चक्रों का कारक बताया गया है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः सप्तर्षिर्मवृषभस्तुविष्मान्वासृजत्सर्तवे सप्त सिन्धून् ।

यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहुर्द्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः ॥१२॥

ऋग् २:२:१२:१२, अथर्व २०:४:३४:१३

यः । सप्तर्षिः । वृषभः । तुविष्मान् । अस्फुरत् । सर्तवे । सप्त । सिन्धून् ॥

यः । रौहिणम् । अस्फुरत् । वज्रबाहुः । द्याम् । आरोहन्तम् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥१२॥

## Rigveda - Maṇḍala 2 Anuvaaka 2 Sookta 12; Aṣṭaka 2 Adhyaaya 6 Varga 7 - 9

(janaasaḥ) O Scholars! (shashvataḥ) Since the beginning of the creation, (yaḥ) who with (sharvaa) his powers (jaghaana) destroys the people who (amanyamaanaan) don't believe in the righteous conduct and (dadhaanaan) engage is (mahi) great (enaḥ) sins; (yaḥ) who ultimately (na) doesn't (anu) (dadaati) give a chance (shṛidhyaam) to speak to the people who (shardhate) speak foul language and try to malign image of others with their lies; (yaḥ) who (hantaa) slays (dasyoḥ) the robbers and oppressors; (saḥ) he is also called (indrah) Indra.

Here ends the eighth Varga and the ninth Varga begins.

In the eleventh mantra the sage declares that one can realize God by following the principles of *brahmacharya*.

ṛiṣhiḥ ḡṛitsamadaḥ, devataa indrah, vowels 43, chhandah nichṛid aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

**11. yaḥ sambaram parvateṣhu kṣhiyantañ chatvaariñshyaañ  
sharadyanvavindat,  
ojaayamaanañ yo ahiñ jaghaana daanuñ shayaanam sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:11, Atharva 20:4:34:11

yaḥ sambaram parvateṣhu kṣhiyantam chatvaariñshyaam sharadi anu-avindat,  
ojaayamaanam yaḥ ahim jaghaana daanum shayaanam saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) O Scholars! Those (ojaayamaanam) with vigor who live (parvateṣhu) in mountains (kṣhiyantam) away from worldly comforts and (sambaram) practice brahmacharya for forty years (anu) (avindat) attain (yaḥ) him on (chatvaariñshyaam) the completion of fortieth (sharadi) autumn; (yaḥ) who helps us (jaghaana) slay the (shayaanam) dormant (daanum) demons like (ahim) vices hidden in our hearts; (saḥ) he is also called (indrah) Indra.

In the twelfth mantra the sage declares God as the creator of cycles of nature.

ṛiṣhiḥ ḡṛitsamadaḥ, devataa indrah, vowels 44, chhandah aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

**12. yaḥ saptarashmirvṛiṣhabhastuviṣhmaanavaasṛijat sartave sapta  
sindhoon,  
yo rauhiṇamasphurad vajrabaahurdyaamaarohantan sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:12, Atharva 20:4:34:13

yaḥ sapta-rashmiḥ vṛiṣhabhaḥ tuviṣhmaan ava-asṛijat sartave sapta sindhoon,  
yaḥ rauhiṇam asphurat vajra-baahuḥ dyaam aarohantam saḥ janaasaḥ indrah.

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जिसने (तुविष्मान्) बलशाली (सप्तऽरश्मिः) सूर्य की सात रश्मियों से (वृषभः) मेघों की शक्ति को विदीर्ण कर और जल को (सर्तवे) बहा (सप्त) सात (सिन्धून्) महासागरों को (अवऽअसृजत्) बनाया; (यः) जो (वज्रऽबाहुः) अपनी शक्ति से (द्याम्) आकाश की ओर (आऽरोहन्तम्) उठते (रौहिणम्) मेघों को (अस्फुरत्) गति प्रदान करते हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

तेरहवे मन्त्र में ऋषि ईश्वर को सबका पूजनीय बताते हैं ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

द्यावा' चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।

यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः ॥१३॥

ऋग् २:२:१२:१३, अथर्व २०:४:३४:१४

द्यावा' । चित् । अस्मै । पृथिवी इति । नमेते इति । शुष्मात् । चित् । अस्य । पर्वताः । भयन्ते ॥

यः । सोमपाः । निचितः । वज्रबाहुः । यः । वज्रहस्तः । सः । जनासः । इन्द्रः ॥१३॥

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (अस्मै) जिसको (पृथिवी) पृथ्वी और (द्यावा) द्युलोक (चित्) निश्चयपूर्वक (नमेते) नमन करते हैं; (चित्) निश्चय ही (अस्य) जिसके (शुष्मात्) शत्रुशोषक बल से (पर्वताः) बादल व पर्वत (भयन्ते) थरथराते हैं; (यः) वह (निचितः) सर्वद्रष्टा जो (सोमपाः) सोमादि से जगत् की रक्षा करते हैं; वह (वज्रबाहुः) अनन्त शक्तिसम्पन्न (यः) जो (वज्रहस्तः) दुष्टों को दण्ड देने वाले हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

चौदहवे मन्त्र में ईश्वर को धर्म का पालन करने वालो का सहायक बताया गया है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।

यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः ॥१४॥

ऋग् २:२:१२:१४, अथर्व २०:४:३४:१५

यः । सुन्वन्तम् । अवति । यः । पचन्तम् । यः । शंसन्तम् । यः । शशमानम् । ऊती ॥

यस्य । ब्रह्म । वर्धनम् । यस्य । सोमः । यस्य । इदम् । राधः । सः । जनासः । इन्द्रः ॥१४॥

(janaasaḥ) **O Scholars!** (yaḥ) **Who** utilizing (tviṣhmaan) **the strength of Sun's** (sapta) **seven** (rashmiḥ) **rays** (vriṣhabhaḥ) **diminishes the power of the clouds** (sartave) **causing the water to flow and** (ava) (asrijat) **fill the** (sapta) **seven** (sindhoon) **oceans;** (yaḥ) **who with** (vajra) (baahuḥ) **his powers** (asphurat) **lends speed to** (rauhiṇam) **the clouds** (aarahantam) **rising up** (dyaam) **towards the skies;** (saḥ) **he is also called** (indrah) **Indra.**

In the thirteenth mantra the sage states that God's laws are followed by even the elements of nature.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 44, **chhandah** aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**13. dyaavaa chidasmai prithivee namete shuṣhmaachchidasya parvataa bhayante,**

**yaḥ somapaa nichito vajrabaahuryo vajrahastah sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:13, Atharva 20:4:34:14

dyaavaa chit asmai prithivee namete shuṣhmaat chit asya parvataaḥ bhayante,

yaḥ somapaaḥ nichitaḥ vajra-baahuḥ yaḥ vajra-hastah saḥ janaasaḥ indrah.

(janaasaḥ) **O Scholars!** (asmai) **Whom** (prithivee) **the earth and** (dyaavaa) **the celestial bodies** (chit) **definitely** (namete) **bow to;** (chit) **definitely** (parvataaḥ) **the mountains and the clouds** (bhayante) **fear** (asya) **his** (shuṣhmaat) **powers that neutralize the enemies;** (nichitaḥ) **the omniscient** (yaḥ) **who protects the universe** (somapaaḥ) **by providing the nourishment from soma and other herbs;** the one (vajra) (baahuḥ) **with infinite strength** (yaḥ) **who** (vajra) (hastah) **punishes the evil-mongers;** (saḥ) **he is also called** (indrah) **Indra.**

In the fourteenth mantra the sage God to be the facilitator of the righteous.

**ṛiṣhiḥ** gritsamadaḥ, **devataa** indrah, **vowels** 44, **chhandah** aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**14. yaḥ sunvantamavati yaḥ pachantañ yaḥ shansantañ yaḥ shashamaanamootee,**

**yasya brahma vardhanañ yasya somo yasyedaṇ raadhaḥ sa janaasa indrah.**

Rig 2:2:12:14, Atharva 20:4:34:15

yaḥ sunvantam avati yaḥ pachantam yaḥ shansantam yaḥ shashamaanam ootee,

yasya brahma vardhanam yasya somah yasya idam raadhaḥ saḥ janaasaḥ indrah.

(जनासः) हे विद्वान् जनो! (यः) जो (सुन्वन्तम्) यज्ञोपासना आदि से सबका सुख बढ़ाने वालो की (अवति) रक्षा करते हैं, (यः) जो तपस्या से बल और विद्या को (पचन्तम्) परिपक्व करने वालो की रक्षा करते हैं; (यः) जो समाज को (शंसन्तम्) ज्ञानोपदेश देने वालो की रक्षा करते हैं; (यः) जो (शशमानम्) अधर्म से दूर हुए धर्मात्माओं की रक्षा करते हैं; (ब्रह्म) वेद (यस्य) जिनके गुणगान को (वर्धनम्) बढ़ाते हैं; यह (सोमः) चन्द्रमा, ओषधियाँ और (इदम्) यह (राधः) सब धन (यस्य) जिनके दिए हुए (ऊती) रक्षा साधन हैं; (सः) वह ईश्वर ही (इन्द्रः) इन्द्र के नाम से भी जाने जाते हैं ।

पन्द्रहवे मन्त्र में उत्तम आचरण वाला बनने के लिए प्रार्थना है ।

गृत्समद ऋषिः । इन्द्रो देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यः सुन्वते पचते दुध्र आ चिद्वाजं दर्दृषि स किलासि सत्यः ।

वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथमा वदेम ॥१५॥

ऋग् २:२:१२:१५, अथर्व २०:४:३४:१८

यः । सुन्वते । पचते । दुध्रः । आ । चित् । वाजम् । दर्दृषि । सः । किल । असि । सत्यः ॥

वयम् । ते । इन्द्र । विश्वह । प्रियासः । सुवीरासः । विदथम् । आ । वदेम ॥१५॥

(इन्द्र) हे ऐश्वर्य प्रदान करने वाले (दुध्रः) अजेय प्रभु! (यः) जो (सुन्वते) यज्ञोपासना आदि करने वाले और (पचते) तपस्या से अपना बल व ज्ञान परिपक्व करने वाले हैं उन्हें आप (चित्) निश्चय से (आ) बहुत (वाजम्) शक्ति (दर्दृषि) प्रदान करते हैं । (किल) निस्संदेह आपका (सः) यह वैदिक ज्ञान ही (सत्यः) सत्य (असि) हैं । (वयम्) हम (विश्वह) सदा (ते) आपके (प्रियासः) प्रिय व (सुवीरासः) सुवीर हो और (आ) सर्वत्र (विदथम्) आपके दिए ज्ञान का (वदेम) प्रचार करें ।

नौवा वर्ग समाप्त हुआ ।



## Rigveda - Maṇḍala 2 Anuvaaka 2 Sookta 12; Aṣṭaka 2 Adhyaaya 6 Varga 7 - 9

(janaasaḥ) O Scholars! (yaḥ) Who (avati) protects the ones who (sunvantam) bring happiness by performing yajña and prayers; (yaḥ) who protects the ones who (pachantam) seek to mature their knowledge and strength; (yaḥ) who protects the ones who are (shansantam) preaching the Vedic wisdom to the society; (yaḥ) who protects the righteous ones who are (shashamaanam) far removed from sin; (yasya) whose glorification is (vardhanam) extended (brahma) by the Vedas; (yasya) who has provided (idam) these (ootee) means of protection like (somaḥ) herbs and (raadhaḥ) the wealth; (saḥ) he is also called (indrah) Indra.

In the fifteenth mantra the sage offers prayers for virtuous disposition.

ṛiṣhiḥ gritsamadaḥ, devataa indrah, vowels 44, chhandaḥ aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

**15. yaḥ sunvate pachate dudhra aa chidvaajan dardarṣhi sa kilaasi satyaḥ,  
vayan ta indra vishvaha priyaasaḥ suveeraaso vidathamaa vadema.**

Rig 2:2:12:15, Atharva 20:4:34:18

yaḥ sunvate pachate dudhraḥ aa chit vaajam dardarṣhi saḥ kila asi satyaḥ,  
vayam te indra vishvaha priyaasaḥ suveeraasaḥ vidatham aa vadema.

O (dudhraḥ) invincible (indra) provider of wealth! You (chit) surely (dardarṣhi) bless those with (aa) abundant (vaajam) powers (yaḥ) who (sunvate) perform yajña and prayers and (pachate) seek to mature their knowledge and strength. (saḥ) The knowledge contained in the Vedas (asi) is (kila) definitely (satyaḥ) the truth. May (vayam) we (suveeraasaḥ) be brave, (vishvaha) always remain (te) your (priyaasaḥ) favorites and (vadema) spread your (vidatham) knowledge (aa) everywhere!

Here ends the ninth Varga.